

İLETİŞİM ARACI OLARAK YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE VE ÖĞRENİMİNDE “BEDEN DİLİ”NİN YERİ VE ÖNEMİ

The Place and the Importance of “Body Language” in Foreign Language Teaching and Learning

Dr. Gülnaz KURT*

ÖZET

Kelimelerin ezberlenmesi ve dil bilgisi kurallarının öğrenilmesi ile yabancı bir dili öğrenemeyiz. Çünkü dilsel öğeler, dil dışı öğelere, değerlere, kavramlara, algılamaya ve iletişim alışkanlıklarına da bağlıdır. Bunlar ise küçük yaşta çocuğun sosyalleşme süreci içinde oluşur ve insan zamanla kendi kültürüne ait bir birey olarak yetişir. Ancak bireyin yeni bir dil öğrenmesine engel olan da bu alışkanlıklardır. Yabancı dile (hedef dile) ait yeni alışkanlıkları oluşturmadan önce, kendi kültürümüze ait algılamaya, hissetmeye, düşünmeye ve iletişim alışkanlıklarımız hakkında bilgi sahibi olmamız gerekir. Çünkü kültürel alışkanlıklar, yabancı dili öğreten ve öğrenen kişi açısından çok önemlidir. Bunlar yanlış anlaşılmalara neden olup, iletişim ve öğrenme engelleri oluşturur.

Anahtar Kelimeler

Yabancı dil eğitimi, iletişim, beden dili, dil dışı öğeler, kültürel alışkanlıklar.

ABSTRACT

We can't learn a foreign language just by learning words and grammar rules because verbal elements depend on nonverbal elements, values, concepts, and habits of comprehension and communication. These are formed at an early age during the socialization process, and in the course of time we grow up as individual belonging to our own culture. It is exactly these habits which can prevent us from learning another foreign language. Before forming new habits relating to a foreign language, we should be aware of our own habits about comprehension, feelings, thought and communication concerning our own culture, which are very important for teachers and learners. These habits cause misunderstanding, break down of communication, and learning difficulties.

Key Words

Foreign language teaching, communication, body language, nonverbal elements, cultural habits.

Bilindiği gibi yüz yüze yapılan iletişimde dilsel ve dil dışı mesajlar bir bütün olarak bulunur ve genellikle farkında olmaksızın beden dilimizi son derece etkili bir şekilde kullanırız. Örneğin, günlük bir iletişimde aşağı yukarı kelimeler % 10, vurgu % 30 ve beden dili % 60 rol oynar (Baltaş 1994:arka kapak). Beden dili, toplumdaki iletişimi gösterir. Yabancı dil öğrenmemizdeki amacımız, hedef toplumdaki iletişim aracı olan dili öğrenmek ve o toplumun bireyleri ile iletişim kurma yetisi edinmek olduğundan, beden dilini yabancı dil dersinde dikkate almadan ilerlemek,

ne öğreten açısından, ne de öğrenen açısından doğru sayılamaz.

Çocukluğun ilk evrelerinde algılamaya, hissetmeye, düşünmeye ve iletişim alışkanlıklarının gelişmesi ile genç bir insan sosyalleşerek yavaş yavaş kendi kültürüne ait bir birey olarak yetişir. Ancak, yeni bir dil edinimini zorlaştıran da, bireyde var olan bu alışkanlıklardır. Yabancı dil öğrenmeye başlayan bir kişi, o dile ait sesleri bile önce süzgeçten geçirilmiş şekilde duyar ve kendi diline uygun olarak dile getirir. Bundan dolayı, Türk öğrencileri İngilizce kelime olan “school” kelimesini (sokol) veya Almanca

* Selçuk Üniversitesi, Akşehir MYO Almanca Okutmanı

“Brot” kelimesini (Burot) olarak telaffuz ederler. Yabancı dil öğrencileri tarafından yabancı olan ses kombinasyonları, bilinçsiz olarak kendi dil kurallarına uydurulur. Çünkü anadilimizde, kelime başlangıcında ünsüz harf yığılmaları olmadığından, duymaya ve telaffuz etmeye de alışkın değiliz. Aynı durum dil dışı alan için de geçerlidir.

Dil dışı öğeler, kültüre bağlı algılama alışkanlıklarından ve bilgilerden dolayı yanlış yorumlanabilir. Böylece iletişim süreçleri bozulur ve bazı durumlarda ise tamamen kopar. Apeltauer’ın (bkz. Rosenbusch/ Schober 1986:140) verdiği aşağıdaki örnek, farklı kültürden kişilerin karşılaşması durumunda tam anlamıyla algılama ve iletişim problemlerinin ortaya çıkabileceğini gösterir: “Gece yolculuğundan sonra bir yolcu İstanbul garına iner. Havaalanına giden bir otobüs arar. İlk danıştığı otobüs şoförü yavaş yavaş başını sallar. Memnun bir şekilde otobüse biner. Ancak diğer yolcular otobüsün havaalanına gitmediğini söyler. Fazla yorgun olduğundan şoföre kızmak yerine otobüsten iner ve birkaç kez diğer otobüslerde şansını boşuna dener. Sonunda bir taksi ile gider.” Yolcunun “evet” olarak yorumladığı baş sallama tarzının, gerçekten de Almanların “evet” anlamına gelen baş sallamasına benzer yanı vardır. Türkiye’de, Yunanistan’da ve Güney İtalya’da kullanılan ve başın yukarı kaldırılması ile başlayan ve sonra tekrar aşağıya indirilmesi ile biten “hayır” jestinin Almanların kullandığı “evet” (başın bir iki defa yukarı-aşağı kaldırılması) jestine benzer yönü vardır. Aradaki fark çok küçük olduğu için, bilmeyen kişiler bu farkı görmezler. Gerçekte yolcu bu jesti tanıyordu, ancak yorgunluk ve kültüre bağlı algılama alışkanlığından dolayı doğru yorumlayamamıştır. Örnek, dilsel ve dil dışı öğele-

rin birbirini etkileyerek iletişim kuran kişiyi (konuştuğu yabancı dili sonradan edineni) nasıl yanlış anlaşılmalara götürebileceğini göstermektedir. Burada asıl zorluk, simgelerin farklı olması değildir. Bazı küçük bilgilerin bilinmemesi ve ince ayrıntılara dikkat edilmemesidir.

Aşağıdaki örneklerden de görüldüğü gibi, aynı jestler çeşitli kültür çevrelerinde farklı anlamlara gelebileceği gibi, farklı jestler de aynı anlama gelebilir.

Japonca “ben”, Arapça’da “benden istediğini yapacağım” demektir.

Aynı anlama gelen farklı jestler: Japonca ve Arapça “üzgünüm”.

(Rosenbusch/ Schober 1986:140)

Yabancı dil dersinde bir öğretmen Türk öğrencilerine “susun, konuşmayın” anlamına gelen Almanca jesti (baş parmağını diğer bitişik ve yan yana duran parmaklarıyla birleştirerek aşağıdaki gibi) yaparsa hiçbir şey anlamazlar. Çünkü Türkçe de “susun, konuşmayın”

ifadesi işaret parmağı dik, diğer parmaklar yumulmuş olarak ağzın önüne getirilmesi ile anlatılmaktadır.

Aşağıdaki işaret İngiltere de “sana bol şans diliyorum” anlamında kullanılır. Oysa Türkiye’deki anlamı “ben sana küstüm” dür.

“Haydi gidelim” demek için Fransa’da sol el sağ alt kolun üzerine getirilir. Oysa Türkiye’de el gergin bir şekilde açılır, parmaklar bitişik olarak el dikey bir şekilde birkaç kez hızlı hızlı ileri ve geri sallanır.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi,

yanlış anlaşılmalara sadece farklı jestlerin kullanımından veya jestlerle ifade şekillerinin farklı kombine edilmelerinden kaynaklanmaz. Farklı değerler, normlar, kavramlar, algılama veya iletişim alışkanlıkları ve farklı beklentiler, kişiler arası yanlış anlaşılmalara ve iletişim bozukluğuna neden olabilir.

Kültüre bağlı olan kapalı iletişim önkoşulları da, yabancı dili öğreten ve öğrenen kişi açısından çok önemlidir. Çünkü kapalı iletişim önkoşulları nedeniyle anadil ve yabancı dil kullanıcısı arasındaki iletişimde yanlış anlaşılmalara olabilir. Böylelikle iletişim ve öğrenme engelleri oluşur. Bu ise kültüre bağlı beklentilerin büyük bir kısmının bilinçsiz olarak gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır. Yabancı dil öğrenenlerin ve özellikle de öğretenlerin bu tür farklı iletişim beklentilerinden (iletişim önkoşullarından) kaynaklanan yanlış anlaşılmalara farkında olmaları ve bu tür engellerin kaldırılması için bilinçlendirilmeleri gerekmektedir.

Aşağıdaki örneklerin ilk bakışta yabancı dil edinimi ve dil dışı iletişimi ile doğrudan bir bağlantıları yok gibidir. Ancak bu tür önkoşullar ile iletişimi kurma, devam ettirme ve anlaşmanın zorlaştığı düşünülürse, ikisi arasındaki bağ tekrar sağlanmış olur.

Her toplumun sahip olduğu farklı değerleri vardır. Bir Navaho Kızıldereli için 'mavi' güzel bir renktir; bir Türk için ise 'yeşil', kutsal bir renktir. Almanlar pembe gözlükten, Türkler ise mavi gözlükten bakarlar. "Mavi dünyam benim, ömre bedeldir" şeklinde şarkılara bile yansımıştır.

Aynı şekilde, kavramlar arasında da kültürden kültüre farklılıklar vardır. Örneğin; Almanya'da kimsenin zamanı yoktur. Onlara göre "Vakit nakittir" (Zeit ist Geld). Buluşmalara herkes vaktinde gelir. Fakat bazı kültürlerde 'kaybol-

muş vakit', 'boşa geçmiş vakit' gibi ifadelerin bir anlamı yoktur. Bu kültürlere Türkler, Araplar ve Hintliler girer (Hall 1976:17). Bu kültürlere sahip insanlar, zamanı ciddiye almazlar, buluşmalara ya çok erken ya da çok geç giderler. Bu konu ile ilgili olarak Apeltauer şu örneği vermektedir (Rosenbusch/ Schober, 1986:145) "Bir Türk, bir Alman ailesini ziyarete gider. Türk misafire odası gösterilir ve saat sekizde kahvaltı yapılacağı söylenir. Türk bunu ciddiye almaz ve misafir olarak daha fazla uyuyabileceğini düşünür. Ancak, sabah saat sekize beş kala kapısı çalınır ve kahvaltı için acele etmesi gerektiği hususunda uyarılır." Bu davranışın nedeni Türk kültüründeki "Misafir" kavramının Alman kültüründekinden farklı oluşudur. "Misafir" kavramlarının iki toplumda farklı olduğunu bilmeyen, kültürel olarak alıştığı (misafir olarak görmesi gereken saygı ve ayrıcalık) beklentisi gerçekleşmeyen bir Türk, Alman ailenin bu davranışından dolayı üzülür. İstenmediğine dair önyargılar oluşmaya başlar ve iletişimin tamamen kopmasına yol açabilir.

Toplumlarda iletişim alışkanlıklarına bağlı olarak, beden mesafeleri arasında izlenebilir farklılıklar vardır. Bedensel temasta bulunan kültürler ile bedensel temasta bulunmayan ve mesafe bırakan kültürler arası ayırım yapılmaktadır. İlk gruba güney Avrupalılar, Araplar ve orta Amerikan kültürleri dahildir. İkinci gruba ise kuzey Avrupalılar (örneğin İskoçlar, İsviçreliler) ve Asyalılar (örneğin Japonlar, Hindistanlılar) girer. Apeltauer (Rosenbusch/ Schober, 1986: 145), Ramsey'in, bedensel temasta bulunan kültürlerin genellikle doğrudan doğruya karşılıklı durduklarından, sık sık bakıştıklarından, birbirlerine daha yakın bulduklarından ve bedensel temasta bulunmayan kültürlerle nazaran daha sesli konuştuklarından bahseder. Hall'ın (1976:22) araştırmalarına göre,

örneğin Araplar ve Türkler hemen hemen hiç yalnız değildirlir ve sık bir şekilde yan yana otururlar. Onlar başka insanlar ile bir arada olmaktan mutluluk duyarlar, yalnız kalmaları ise onları çok üzer.

Buna karşın, orta Avrupalılar iletişim esnasında azalan bedensel mesafeden dolayı huzursuz olurlar ve gerilirlir. Bu ise erken çocuk yaşlarda edindiğimiz alışkanlıklara ve beklentilere bağlıdır. Bu alışkanlıkların bozulması bizi rahatsız eder. Bir alışkanlığımız ne denli eski ise ve ne kadar erken edinmişsek, bununla bağlantılı beklentimizin gerçekleşmemesi de bir o kadar çok huzursuz eder bizi. İletişim kurduğumuz kişilerin beklentileri doğrultusunda hareket etmememiz, karşı tarafta olumsuz (kendisinden uzaklaşmak istediğimize veya aşırı yaklaştığımızı dair) önyargılar oluşturabilir. Tabi ki, ilk anda bu tür bilgisizliklerden dolayı artan olumsuz önyargılar, karşı taraf ile sağlıklı iletişim kurma ihtimalimizi azaltır ve olumsuz bir ön izlenim bırakmamıza neden olur.

Her kültürde dilsel ve dil dışı öğeler kullanılır. Ancak iletişim şekli, yani bunların nasıl eşleştirildiği ise o kültüre has kurallara bağlıdır. Bir kültürde sözlü ifade edilen bir şey, diğer kültürde sözsüz olarak ifade edilebilir. Amerikalılarla Japonlar arasındaki iletişim karşılaştırıldığında, Amerikalıların sözlü kanalı tercih ettikleri, Japonların ise sözsüz kanalı kullandıkları görülür (Rosenbusch - Schober 1986:146).

Amerikalılar dilsel "Feedback" (geri besleme) almaya alışkındırlar. Konuşma esnasında, eksik olanı sorarlar. Japonların "Feedback"i ise sözsüzdür ve Amerikalıların iletişim esnasında sözlü olarak "Feedback" istemelerini ise, onlar zorlama gibi hissederler. Amerikalılar ise Japonların açık olarak "evet" veya "hayır" diyemediklerinden yakınrlar ve ne düşündüklerini açıkça söyleyemeyip dolay-

lı olarak söyledikleri için de, çok zaman kaybedildiğinden söz ederler. Japonlar ise, karşısındakinin hislerini ve duygularını dikkate almadan konuşan Amerikalılardan yakınrlar.

Benzeri iletişimsel davranış farklılıkları, Türkler ve Almanlar arasında da izlenir. Almanlar selamlaşma esnasında, karşı tarafın nasıl olduğunu sorarlar. Kısa bir soru sorup ve aynı şekilde kısa bir cevap beklerler ("Wie geht es?" "Danke gut"). Oysa Türkiye'de, karşı tarafın sadece nasıl olduğunu sormakla kalmayıp aile bireylerini de sorarız. Bunu daha uzun anlatımlar takip eder. Türkler bulunduğu zaman hemen yanak yanağa öpüşürler. Almanlar, duygularını belli etmedikleri için, Türkler de onları soğuk bulurlar.

Demek ki; yeni bir dil öğrenimindeki güçlükler, çocukluğun ilk evrelerinde oluşan algılama, hissetme, düşünme ve iletişim alışkanlıklarından da kaynaklanmaktadır. Yeni bir dil öğrenmek "yeni alışkanlıklar geliştirmek" olduğundan, bunların da bilincine varmalıyız. Genellikle aynı dili konuşan, fakat farklı kültürel çevrelerden gelen ve kültüre bağlı beklenti ve varsayımları paylaşmayan insanlar arasında dahi iletişim problemleri ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA:

- BALTAŞ, Zuhar; BALTAŞ, Acar (1994), Bedenin Dili, İstanbul, Remzi kitabevi
 HEIDEMANN, Rudolf (1983), Körpersprache vor der Klasse, Heidelberg, Quelle Meyer Verlag.
 HALL, Edward T.(1959), The silent language New York, Anchor Press.
 (1976) Beyond Culture, Garden City, NY, Anchor Press.
 KURT, Gülnaz (1997), Körpersprachlich orientierter Fremdsprachenunterricht. HÜ. ADE Yüksek Lisans Tezi
 ROSENBUSCH, Heinz S.; SCHOBBER, Otto (1986), Körpersprache in der schulischen Erziehung; Sulzberg/Allgäu, Pädagogischer Verlag
 SCHOBBER, Otto (1994), Körpersprache, Schlüssel zum Verhalten: München, Wilhelm Heyne Verlag